

гим рефератима. Кривична дела из ове категорије могу да се поделе у две врсте. Прву чине дела која предвиђају закони одређене земље као кривична, при чему се те инкриминације јављају као одраз савремених друштвених потреба и нису предвиђена традиционалним изворима шеријатског права. Друга врста кривичних дела ове категорије одређује се од стране судије на лицу места, тј. према потребама конкретне ситуације. Казне за кривична дела из категорије „*Ta'azir*” криминалитета су разноврсне, од смртне казне која се рецимо предвиђа за шпијунажу, преко традиционалних исламских казни бичевања (различитим бичевима, различитим бројем удараца), новчаних накнада, до специфичних казни каква је рецимо јавна срамота, остракизам. У савременим муслиманским земљама јављају се и временске казне, тј. затвор, али се према преовлађујућем ставу теоретичара окупљених на овој конференцији оне сматрају нехуманим пошто одвајају човека од породице чија је егзистенција зависна од његовог рада. Насупрот томе, казна бичевања је краткотрајна, после чега се кажњеник одмах враћа својим породичним и радним обавезама. Иначе кривични поступак за ова кривична дела је још краћи и лапидарнији од оног који важи за друге две категорије и састоји се најчешће од кратког претреса. Сумња у овом случају не доводи до ослобођења нако се може радити о исто тако тешким делима као што су она из „*Худуд*” категорије, за која се такође може изрећи смртна казна. Дозвољено је и сведочење немуслимана као и жена али се доказна вредност сведочења жене сматра упола мањом од сведочења мушкарца.

„*Казне у Исламском праву*” је тема последњег штампаног реферата кога је поднео Ahmad Abd al-Aziz al-Alfi у коме се детаљније излаже оно што је у главним цртама поменуто у претходним рефератима. Он иначе подвлачи потребу индивидуализације казни као и објективности приликом одређивања врсте и висине казне с обзиром на извршено кривично дело. Он такође није присталица ширења примене казне затвора под утицајем праксе немуслиманских земаља, мада ту врсту казне у савременим условима ипак сматра неопходном. Он се залаже за изграђивање специфичне исламске праксе као што је случај у Саудијској Арабији где се рецимо, мушком затворенику не сме ускратити редован сексуални живот, па су тако, институционално предвиђене и регулисане редовне посете супруга, вереница или чак заједнички живот унутар затворских зидова.

Зорица Мршевић

Geneviève Viney, LES OBLIGATIONS — LA RESPONSABILITÉ: CONDITIONS IN: TRAITE DE DROIT CIVIL, sous la direction de Jacques Ghestin cd. L.G.D.J. Paris 1982. p. 1080.

Књига представља један од замишљених четрнаест томова обимног дела о грађанском праву чијим издавањем руководи проф. Жак Гестен. Књига г-це Винеј представља четврти том, а трећа је у редоследу објављивања. Њој треба да уследи пети том од истог аутора, који ће бити посвећен накнади штете и посебним режимима одговорности.

За писца ће проф. Гестен у предговору рећи да је један од најбољих стручњака за грађанску одговорност. То је област у којој у Фран-

цуској није ни мало лако прихватити се писања дела оваквог обима. Грађанској одговорности су посветила своје опсежне радове многа велика и славна имена француске правне књижевности: поменимо само професоре Саватијеа, Родијера као и браћу Мазо, чије је вишетомно дело доживело шест издања. Подухват Женевјев Винеј замишљен је као двотоман рад, тако да овај том обухвата претходни наслов и прву књигу, која носи назив: Опште учење о грађанској одговорности.

Претходни наслов садржи три главе, од којих је прва посвећена општем развиту грађанске одговорности, друга разликовању грађанске и кривичне, а трећа односу уговорне и деликтне одговорности.

Далеко порекло савременог система грађанске одговорности писац види у римском праву, али и у варварским законима франачког доба. Старо француско право је било под утицајем канониста, а посебно светога Томе. Канонисти нису одбацили наслеђе римског права, већ су тежили да га ускладе са хришћанским начелима. Највеће достигнуће старог права било је постављање општег начела грађанске одговорности, заснованог на појму кривице. Развитак правне мисли који је довео до тога начела био је дуг и сложен, те је оно први пут јасно уобличено у Домаовом делу. Уредници француског Грађанског законика су се руководили Домаовом мишљу. Они грађанској одговорности нису посветили посебан одељак, већ о њој говоре на више места, од којих су најважнија она о деликтима и квазиделиктима (чл. 1382.—1386) и о штети која проистиче из неизвршења обвезе (чл. 1146.—1155). Идеје стваралаца Грађанског законика су, по пишчевом схватању, почивале на универзалности, индивидуалности и моралности.

Друштвени развитак у повијем добу преобразио је норме о грађанској одговорности. Основни узрок преображају писац види у индустријској револуцији. Развитак правних установа у томе бурном времену обележиће значајне промене до којих ће доћи упркос сразмерној постојаности законских текстова. Описујући ове промене писац ће издвојити два њихова најважнија покретача: осигурање и социјализацију ризика. Развој грађанске одговорности доводи данас до оживљавања старих питања и начелних расправа. Међу овима се посебно истиче она о основу одговорности, започета у француском праву још крајем прошлога века. Да је питање о основу одговорности и даље отворено, то по пишчевом мишљењу, најбоље показује нацрт закона о саобраћајним несрећама, професора Тенка и дискусије које се о њему још воде. Иако присталица идеја професора Тенка, писац се залаже за опстанак општих начела одговорности која постављају чл. 1382. и чл. 1384, став 1. ФГЗ. Винејева такав систем сматра бољим од еnumerативног система грађанских деликата какав познаје англосаксонско право и какав је некад постојао у римском праву. Писац ће се на много места у књизи обратити упоредном праву. То ће посебно бити случај онда када расправа о ширењу социјалног осигурања и замени грађанске одговорности системом обавезног појединачног осигурања од незгода. На том пољу је од 1974. г. новозеландско право на предстражи, али у новије време и квебечко, алжирско, израелско и шведско право уводе објективну одговорност као начело у материји саобраћајних несрећа. Тај систем, по мишљењу многих, укида грађанску одговорност за саобраћајне штете.

Утврдивши оживљавање старе недоумице о основу грађанске одговорности, писац ће у кратким и вештим потезима приказати настајак учења о ризику као основу одговорности, пачетну дискусију Салеја и Планиола, као и сва најважнија схватања о томе проблему у правној науци. Посебно место ће при томе заузети једно од новијих мишљења, које није имало одјека у судској пракси. То је Старково учење о јемству суштинских права појединца или група, као основу грађанске одговорности. Ово учење, по мишљењу Винејева, није никада одговарало стварном стању позитивног права, али представља део оне струје мишљења коју ће писац назвати контестативном традицијом, коју у наше време поставља професор Тенк. Он критикује постојећи систем грађанске деликтне одговорности у материји саобраћајних штета, зато што овај, услед

постојања осигурања, чини неодговорним штетника, а истовремено оштро поставља питање кривице жртве, јер њу штетник може доказивати. Најновији развитак упоредног права показује постојање двеју тежњи: једна се огледа у диверсификацији која прети да наруши јединство система грађанске одговорности, а друга управо покушава да спроведе јединствену концепцију приликом нових кодификаторских захвата. Прва тежња постоји у нпр. немачком и швајцарском праву, а друга у квебечком и југословенском. Писац је на овом, као и на више других места где помиње наше право обавештен о њему из чланка проф. О. Станковића, О грађанској одговорности по новом југословенском Закону о облигационим односима од 1978, који је 1979. године објавила Међународна ревија за упоредно право. Винејева примећује да је у новије време начело одговорности за кривицу кориговано одговорношћу за опасну делатност. При томе је као пример наведен чл. 154. нашег Закона о облигационим односима, као и извештај Пирсонове комисије у Великој Британији која се изјаснила у прилог тога система.

Говерећи о пореклу разликовања грађанске и кривичне одговорности, писац износи да се у Француској почев од XII века поново правила разлика између пеналних и реперсекуторних тужби. Установа јавне оптужбе је полако продирала у правни живот и у XVII веку је оштећени још увек био тужилац у кривичним стварима. Орган јавне оптужбе је био супсидијарни тужилац, што је изречно било предвиђено у једној ордонанси из 1670. године. Редактори Грађанског законика, инспирисани духом револуционарних времена, сматрали су, под утицајем канониста и рационалиста, да грађанска одговорност треба да буде превод моралне одговорности на друштвене односе. Грађанска и кривична одговорност су се, по пишчевом мишљењу, развиле у различитим смеровима до осамдесетих година прошлог века. Потом је дошло до њиховог приближавања. Писац ће посебно пажњу посветити питању последица кривичне пресуде на грађанску ствар. И у француском праву кривични суд може да одлучи о захтеву за накнаду штете, ако је ова проузрокована кривичним делом. Жртва кривичног дела може да бира да ли ће се обратити кривичном суду или грађанском. Једанпут учињен, тај избор је коначан јер у француском праву важи начело: *electa una via non datur recursus ad alteram*. Оштећеном међутим, није свеједно који ће пут изабрати, јер се схватања судова разликују. Тако је на пример, правило да штета проузрокована кривичним делом мора непосредно погодити оштећеног и да мора бити личне природе. Кривични судови уже тумаче појмове „непосредности“ и „личне природе“ штете од грађанских судова. Исто тако различити су рокови застарелости зависно од изабраног пута, те правило „*electa una via*“ има важне практичне последице.

На пољу односа између кривичне и грађанске одговорности, ваља посебно истаћи схватање Женевјев Винеј о самосталности грађанске кривице. Она насупрот владајућем мишљењу у науци, сматра да утврбење кривице од стране кривичног суда не мора значити да постоји и грађанска кривица. Донекле сличног мњења су и француски судови, који су успели да на више начина умање ауторитет кривичне пресуде у грађанској параници.

У вези са разликовањем између уговорне и деликтне одговорности, Винејева најпре наводи да су се француски правници крајем прошлога века делили на монисте и дуалисте. Средње учење је новијег датума. Оно се појавило тридесетих година овога века. То учење је стекло много присталица и данас га заступа већина писаца, мада се појављују и нова, сасвим изворна, мишљења.

Писац сматра да су најважније разлике између уговорне и деликтне одговорности оне које се тичу учинка за који се одговара, затим поступка, као и разлике на пољу последица одговорности. Ипак се у науци мање оспоравају разлике у последицама него у основу одговорности. Деликтна одговорност се у Француској врло широко схвата и њој се прибегава увек када једно лице не може да оствари свој захтев позивом на уговорну одговорност. Судска пракса је заузела став да неизвршење или неуредно извршење уговорне обавезе производи деликтну одговор-

ност према трећима. Пишући о разлици између уговорне и деликтне одговорности, Винејева ће поменути и југословенско право. Писац сматра да наше право тежи укидању разлике између два вида грађанске одговорности, иако је начелно не укида. Сличну тежњу налази и у нацрту за ревизију квебецког Грађанског законика. После критичког разматрања класичне дводеобе грађанске одговорности, Винејева ће најпре закључити да постоје ситуације које нису сличне ни уговору ни деликту. Таква је, на пример она када једно лице које добровољно указује помоћ другоме, проузрокује штету лицу коме указује помоћ. Даље ће писац утврдити да је средњи режим, између уговорне и деликтне одговорности, неизбежан на пољу професионалне одговорности. Потом ће истаћи да су се посебни режими одговорности већ образовали у областима ваздушног, поморског и међународног железничког саобраћаја, да би излагање закључила утиском да се савремено право налази на прагу стања у коме ће постојати „опште право“ грађанске одговорности и њени посебни режими.

Женевјев Винеј сматра да су услови потребни за грађанску одговорност: штета, узрочна веза, и генеративна чињеница. Овај последњи појам обухвата кривицу, учинак ствари и учинак другог.

Појам штете се у француском праву широко схвата. За разлику од енглеског и немачког права, француско право схвата и чист привредни губитак као штету. Стара традиција у Француској подводи *lucrum cessans* под појам *damnum emergens*. У погледу тзв. моралне штете, писац ће приметити да се она данас у многим државама наклађује. При томе ће посебно истаћи Пољску, Чехословачку и Југославију као пример држава у којима се накнада моралне штете сматра сагласном социјалистичким друштвеним начелима. Но, појам моралне штете је у француском праву предмет расправа које се тичу њиховог домаћаја и обима. Упоредно право показује различите путеве у овој материји. Док се у неким земљама развија заштита личних права, докле у другим постоји грађанска одговорност за моралну штету. Првове скупу припадају САД и СР Немачка, а другом Француска, Енглеска и скадинавске земље.

Сама чињеница постојања штете није довољна за стављање у покрет механизма грађанске одговорности. Потребно је да штета буде личног карактера да би оштећени имао право на накнаду. Француски судови користе изразе лична штета и посебна штета да означе такав карактер повреде једног законитог интереса који оштећеном даје право на накнаду штете. Судови ипак воде рачуна о опасности умножавања захтева за накнаду штете и строже процењују њен лични карактер ако је нападнути колективитет широк. У урбанистичком праву на пример, и Касациони суд и Државни савет признају право на накнаду штете због непоштовања урбанистичких прописа само најближим суседима градитеља, захтевајући при томе да дозвола за градњу буде оглашена незаконитом у управно-судском поступку. Посебан проблем представља питање о праву правног лица на накнаду штете настале повредом колективног интереса који превазилази интерес чланова. Писац предлаже да се удружењима у начелу призна право да заступају колективне интересе.

Инсистирање судова на личном карактеру штете изазива недоумицу у погледу захтева за накнаду тзв. посредне штете. После извесних лутања судска пракса се тридесетих година приклонила схватању да мора постојати правна веза између непосредне жртве и тужиоца као посредне жртве, да би се досудила накнада посредне штете. Појам правне везе је међутим, различито тумачен у случају имовинске и моралне посредне штете. У првом случају правна веза је дуго схватана као обавеза издржавања, али је то мерило још педесетих година напустио Државни савет, убрзо потом Кривично веће Касационог суда, а почетком шездесетих и његово Грађанско веће. У случају афекционе или посредне моралне штете, правна веза је схваћена као родбинска веза. Но и ово мерило је напуштено: од стране Кривичног већа Касационог суда 1956. г. а од Грађанског већа 1964. Развитак тиме није заустављен и ширење појма посредне штете се наставило, јер је Мешовито веће Касационог суда у пресуди од 27. фебруара 1970. г. у потпуности одбацило мерило правне

везе. Савремено стање упоредног права показује да накнаду посредне штете по правилу може добити само лице које има право на помоћ од жртве. Француско право је изузетак и оно и даље шири круг лица којима пружа накнаду посредне штете. Тако ће у овај круг доспети не само лица која су иницијалној жртви блиска, већ и појединци и организми којима иницијална штета проузрокује трошкове, као и лица чији правни однос са иницијалном жртвом буде прекинут услед проузроковања штете. Писац ће, примера ради, навести пресуду суда у Нантеру од 22. октобра 1975. г. по којој су накнаду штете од аутомобилисте добили радници фризерске радње који су остали без посла зато што је аутомобилиста проузроковао затварање радње.

Други услов грађанске одговорности је постојање узрочне везе између штетних радње и штете. Узрочност је тешко одредив појам. У многим земљама је предлагано његово напуштање. У Немачкој, Швајцарској и САД је предлагано да се накнада штете досуђује са позивом на правичност, а Француској се јавила мисао да појам узрочности треба заменити појмом ризика. Писац ће посебно поменути и учење о тзв. аквилијанској релативности, које има највише утицаја у упоредном праву. То учење предлаже напуштање испитивања узрочне везе за рачун истраживања циља норме. Упркос најновијим напорима науке, судови и даље истражују постојање узрочне везе између штетних радње и штете. При томе се за одређење узрочности предлажу различити начини. Аутор ће најпре изнети учење о једнакости услова, а потом и схватање које каже да међу разним условима настанка штетне последице, један треба сматрати одлучујућим, при чему се мишљења о начину одређивања тога услова разилазе. Винејева ће прво критички размотрити два основна схватања о одређењу узрочности, да би иза тога испитала могућност помирења тих двају схватања. Писац се залаже за њихово међусобно допуњавање, јер сматра да док учење о једнакости услова показује правац за решење питања основа, дугле учење о примереној узрочности омогућује разрешење питања доказа.

Генеративна чињеница би, по аутору, представљала трећи услов грађанске одговорности. Она обухвата три појма: кривицу, учинак ствари и учинак другог лица.

Грађанска кривица је појам вазда споран и неодређен, упркос томе што се често употребљава. Винејева ће као најважнија спорна питања при одређењу грађанске кривице означити недоумицу о томе да ли се ради о релативном или апсолутном појму и посебно дискусије о одређењу његових састојака. Субјективистичка струја мишљења у Француској сматра да кривица мора садржати један субјективан састојак који неки означавају као морални, а други опет као психолошки. То схватање потиче из канонистичког предања, а његови су заступници, између осталих, Саветије, Есмен, Родјер, Старк и Карбоније. Насупрот овоме, објективистичко учење тврди да је за постојање кривице довољна грешка у понашању или повреда правне норме. Многа славна имена бране ово мишљење. Међу њима су и браћа Мазо, Тенк, Марти и Рејно. Винејева је ближа објективистичком учењу када даје сопствено одређење појма кривице. По њој грађанска кривица је „повреда дужности која се не може оправдати неким разлогом неимпутабилитета”. Првоме делу одређења, повреди дужности, писац ће посветити више од стотину страна. Повреда дужности може се јавити или као повреда вануговорне дужности или као повреда дужности проистекле из уговора, односно поводом њега. Посебно је занимљив спор о основу одговорности за обавезе које уговором нису изречно предвиђене, а ипак из њега проистичу. Док су једни мишљења да основ одговорности за такве обавезе треба тражити у претпостављеној вољи уговорних странака, други основ виде у правичности или уговорној доброј вери, које су независне од воље странака. Женевјев Винеј ће, размотривши ставове судске праксе, утврдити да ова не прихвата учење о претпостављеној вољи странака као основу одговорности, већ је надахнута идејом објективне правичности. Многе странеци ће писац у овоме делу рада посветити утицају који на грађанску одговорност врши подела обвеза на обвезе сред-

става и обвезе резултата. Та дводеоба, настала у правној науци, прихваћена је у француској судској пракси. Дужник обвезе средстава одговара за кривицу коју поверилац мора да докаже, а дужник обвезе резултата за само непостизање резултата. Женевјев Винеј сматра да је положај дужника обвезе средстава сличан оном који у поретку деликтне одговорности предвиђа чл. 1382. ФГЗ, док би дужник обвезе резултата за своју обвезу одговарао онако како то код деликтне одговорности предвиђа чл. 1384, став 1. ФГЗ. Винејева ће изнети и примедбе упућене део-би обвеза на обвезе средстава и резултата. Она најпре наводи да ниједна од поменутих двеју врста обвеза није једнородна, затим да једна иста обвеза може једном доспети у једну, а други пут у другу врсту, што ће зависити било од предмета обвезе у питању, било од фазе извршења уговора у којој се о разврставању постави питање. Најзад изнеће и приговор појединих истакнутих писаца да се неке обвезе не могу сврстати ни у једну од ових двеју врста. Судови се, примећује писац, врло често руководе правичношћу при разврставању обвеза на обвезе средстава и обвезе резултата.

Аутор ће затим прећи на излагање о чињеницама које оправдавају повреду дужности. То су: законска наредба или дозвола, заповест надређеног, нужна одбрана, стање нужде, као и престанак жртве, односно прихватање ризика. Посебна пажња је посвећена одсуству разбора, као питању које је у Француској много расправљано. У тој материји је и француски законодавац интервенисао, доневши 3. јануара 1968. г. закон који је Грађанскоме законнику додао чл. 489-2. који предвиђа да је за штету одговорно и лице које је штету проузроковало у стању душевне поремећености.

Посебна глава је посвећена тежини грађанске кривице и њеном утицају на висину накнаде штете, нарочито на пољу уговорне одговорности.

Учинак ствари је појам изведен из става 1. чл. 1384. ФГЗ. Касациони суд је у пресуди Тефен од 18. јуна 1896. г. утврдио одговорност послодавца за штету коју је радник претрпео услед повреде на раду без послодавчеве кривице. У материји повреде на раду законодавац је убрзо затим интервенисао, али је судска пракса, поводећи се за пресудом Тефен, протумачила чл. 1384, став 1. ФГЗ као опште начело о одговорности без кривице. Члана 1. 1384 став ФГЗ предвиђа да онај ко чува неку животињу или ствар, одговара за њу. У вези са начелом о одговорности без кривице, извученим из тога оскудног текста, постављена су многа питања. У науци су вођене расправе о обиму појма ствари за коју се по чл. 1384, став 1. ФГЗ може одговарати, потом о основу одговорности за учинак ствари, као и о одређењу појма чувара и чувања. У почетку се сматрало да се одговара само за тзв. опасне ствари. Подела ствари на опасне и неопасне је, међутим, у науци критикована, а одбачена је у пракси судова. О основу одговорности за учинак ствари не постоји сагласност. Најпре, постоји тежња да се учинак ствари схвати као мана ствари. Тако поступа белгијско право, које се, иако за основу има исти текст, у овој материји разликује од француског. Развиле се и учење о самосталном учинку ствари, по коме се сматра да ствар има самосталан учинак само ако се њоме непосредно не управља људском руком. Француски судови су, почев од чувене пресуде Жондер од 13. фебруара 1930. г. напустили ово схватање, али се оно и даље примењује у квебекчком праву. Постоји и схватање о учинку ствари као недостатку понашања чувара, које заступају Бесон и браћа Мазо. Судови су, међутим, самостално и не поводећи се за мишљењем писаца, изградили појам учинка ствари. Потребно је, наиме, да ствар има делатну улогу при настанку штете. Неопходна је тзв. материјална интервенција ствари коју оштетени мора доказати. Када он докаже материјалну интервенцију ствари при настанку штете, делатна улога ствари се претпоставља и чувар се може ослободити одговорности једино ако докаже да је штета настала услед више силе. Разматрајући ставове судске праксе Винејева ће приметити да се појам неделатне улоге ствари ближи појму одсуства кривице, чиме се, по њеном мишљењу чини корак назад од система успостав-

љеног пресудама Тефен и Жондер. Делатна улога ствари је чињенично питање. То најбоље показују случајеви код којих дође до повреде пешака у додиру са возилом које се креће врло споро, управо пешачком брзином. Судови различито цене постојање делатне улоге ствари код таквих незгода. Писац се изјашњава у прилогу ставу заузетом у једној пресуди из 1977. г. која је возача ослободила одговорности, али наводи и друге пресуде, изречене како пре, тако и после 1977. г. у којима су судови стали на становиште да постоји делатна улога ствари. Одребење чувара одговорног за учинак ствари или животиње је такође сложено питање. Основни правац за његово решење даје пресуда Франк од 2. децембра 1941. г. по којој се чуварем има сматрати лице које ствар употребљава, врши над њом надзор и њоме управља. Но, није протекло ни пет година од доношења пресуде Франк, а немирни научни дух је њоме постављен систем довео у питање. Голдман је у тези брањеној 1946. г. изнео мишљење да треба разликовати чување понашања од чувања структуре ствари. Последица разликовања би била да се правило из пресуде Франк примењује само на чување понашања, а не и на чување структуре. Винејева ће оспорити закључке Голдмановог учења тврђењем да оно погодује детентору на штету сопственика ствари, као и да служи за оправдање при оним судским одлукама где се судови руководе идејом да одговоран треба да буде онај ко ће лакше поднети терет накнаде штете, односно онај ко је осигуран.

Излажући посебно о одговорности за штету проузроковану рушевином, предвиђеној чл. 1386. ФГЗ, писац ће рећи да она потиче од установе *cautio damni infecti* римског права. Занимљиво је да Винејева предлаже укидање чл. 1386. ФГЗ, сматрајући га непотребним услед развика општег правила о одговорности за учинак ствари на основу чл. 1384, став 1. ФГЗ. Истовремено, међутим, она не чини такав предлог у погледу осталих посебних режима објективне одговорности и подржава Тенков нацрт закона о накнади штете проузроковане саобраћајним несрећама.

Винејева ће се, у посебној глави свога рада, запитати и да ли постоји уговорна одговорност за учинак ствари. Одговарајући потврдно, она оживљава Жосранову стару замисао, насупрот готово једнодушном одречном одговору савремене науке. Код овог питања се разликују две ситуације. Прва је она када дужник употребљава ствар да би извршио своју уговорну обвезу, а у другој се извршење обвезе састоји у предаји ствари. У првој ситуацији уговорна одговорност за учинак ствари проистиче из тзв. обвезе безбедности. Ова се пак развила из уговора о превозу. Данас се сматра да таква обвеза постоји у сваком уговору код кога лице које се професионално бави неком делатношћу ставља своје саговорнику на располагање апарате или материјална постројења, у циљу извршења своје основне обвезе. У ситуацији када дужник предаје ствар да би извршио обвезу дужан је да одговара за мане ствари. И ова је одговорност ширена и то нарочито на пољу произвођачке одговорности. Штете проузроковане производом намењеним масовној потрошњи могу досегнути огромне размере. Интерес потрошача је да буду заштићени на најбољи начин и у највећој мери. Зато се јавила потреба за уређењем произвођачке одговорности у националним и међународним оквирима. Писац ће размотрити најновије нацрте међународног уређаја ове области: директиву Савета министара Европске економске заједнице од 9. септембра 1976. г. и Европску конвенцију о одговорности за учинак производа у случају телесних оштећења и смрти, отворену за потпис државама-чланицама од стране Европског савета од 1. јануара 1977. г. Најважнија питања која ови акти покушавају да уреде тичу се одређења недостатка за који се одговара, одређивања одговорног произвођача, права на тужбу, као и врста штете за које се одговара и ограничења висине накнаде штете. Поменути акти који уређују произвођачку одговорност за учинак производа још увек нису уведени у живот.

У завршном осврту на проблем уговорне одговорности за учинак ствари писац ће потврдити своје уверење у постојање такве одговорно-

сти, јер дужник увек одговара за штету проузроковану учинком ствари коју користи за испуњење обвезе или је предаје ради испуњења. Ова одговорност је ближа од деликтне одговорности за учинак ствари, јер се код уговорне одговорности захтева недостатак или мана или неприлагоденост ствари, док је код деликтне довољан само њен учинак.

Последњи поднаслов књиге је посвећен учинку другогa као генеративној чињеници. Ту ће у првој глави бити говор о одговорности за лица која делују за туђ рачун, а у другој о одговорности за лица под надзором. За туђ рачун може делати радник за послодавца, лице коме дужник повери извршење своје обвезе и орган за правно лице. Писац ће подробно размотрити ову неколико разнородну област, износећи размислилажење које у упоредном праву постоји у погледу основа одговорности и предложиће законодавну интервенцију на пољу послодавчеве одговорности у Француској. Најважнији случајеви одговорности за штету коју проузрокује лице под надзором јесу они у којима одговарају родитељи и наставно особље. Ти су случајеви, уз неке мање важне, у Француској уређени законом. Ипак, питање одговорности се може поставити и онда када надзор не врше лица чију одговорност закон изречно предвиђа. Међутим, покушај да се уобличи самостално начело о одговорности за учинак лица која се морају чувати претрпео је неуспех.

Нека нам на крају буде дозвољено да приметимо да је ово дело замашног обима писано течним стилем и да његови закључци одишу свежином.

Драгољуб Поповић